

klesar potpisao na arhitravu u Splitu: DOMINICVS MARMURARIO QVI VOBIS ISTVS CANCELLVS FABRICAVIMVS i time postao prvi poznati srednjovj. majstor hrv. umjetnosti.

Tijekom cijeloga XI. st. kiparski će postupak i nadalje ostati vezan uz površinu i ornament, no uvode se i novosti — pojava ljudskoga lika i narativnoga ciklusa te prema kraju stoljeća postupno usvajanje volumena. Prizori iz Kristova života koje zaokružuju ciklusi od Navještenja do Krštenja na Jordanu na dvama plutejima iz zadarske crkve Sv. Nediljice najveći je kiparski figuralni ciklus u onodobnoj Europi. Plošna obrada figura i njihovo pretežno frontalno postavljanje, shematska odjeća i nedostatak individualizacije likova upućuju na simbolično shvaćen lik iz prethodne faze, no narativni je ciklus po uzoru na slikarski u službi izobrazbe vjernika. Okrugle glave s bademastim očima, plitkim nosom i visoko postavljenim ušima jednake su na životinjskim prikazima i ljudskim likovima, a izrazito linearna obrada nabora potpuno je u duhu tropnutih predromaničkih vrpca. Zrela kompozicija pojedinih prizora (Bijeg u Egipat), kao i izrazito siguran crtež likova upućuje na slikarske uzore. Datirani su u četvrto desetljeće XI. st. natpisom na ciboriju prokonzula Grgura iz zadarske katedrale kao proizvod iste klesarske radionice. Ona je uz reljefe u Zadru sudjelovala u klesanju reljefa u crkvi Sv. Mojsija u Solinu, od kojih su očuvani ulomci s ljudskim likovima, a isti su klesari klesali i reljef u splitskoj krstionici s prikazom svjetovnoga ili pak nebeskoga Kralja sa simbolima vlasti u rukama, nalik na prikaze vladara u karolinškim i otoskim minijaturama. Tim je figuralnim ciklusom hrv. predromaničko kiparstvo zakoračilo prema romanici, što je još očitije na skulpturama iz zadarskoga Sv. Lovre i zabatu s likom Majke Božje iz Biskupije.

Umjetnički obrt. Među predromaničkim se umjetninama ističu i pojedini zlatarski proizvodi. Najvredniji je relikvijar iz Nina s likovima triju ninskih zaštitnika Anselma, Ambroza i Marcela. Sveci su postavljeni sučelice u stavu klanjanja pod arkadama s tordiranim stupovima. U gornjem dijelu nalazi se Krist u mandorli koji blagoslivlje na prijestolju. Oblik relikvijara-burse (torbica) povezuje se s merovinškim i karolinškim uzorima i datira na poč. IX. st. Križić-relikvijar iz samostana Sv. Marije u Zadru s prikazom rassetoga Krista i Oransa vjerojatno je palestinski proizvod iz VII. ili VIII. st., a križić s obrazinama na krakovima pronađen je na groblju Ždričac u Ninu. Zanimljivi predmeti umjetničkoga obrta pronađeni su u starohrv. grobovima; ističu se dva para pozlaćenih ostruga iz Biskupije kraj Knina sa zlatnicima Konstantina V. kovanima u sedmome desetljeću VIII. st. Ženski zlatni nakit iz Trilja pokraj Sinja bio je pohranjen zajedno s takvim zlatnikom, a filigranske naušnice istoga tipa poznate su i s drugih lokaliteta.

LIT.: F. Bulić, Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz doba hrvatske narodne dinastije, Zagreb 1888. — Lj. Karaman, Iz kolijevke hrvatske prošlosti, Zagreb 1930. — T. Marasović, Prilog morfološkoj klasifikaciji ranosrednjovjekovne arhitekture u Dalmaciji, u knjizi: Prilozi istraživanju starohrvatske arhitekture, Split 1976. — M. Pejaković, Broj iz svjetlosti, Zagreb 1978. — J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od VII. do IX. stoljeća, Zagreb 1980. — N. Gatin i M. Pejaković, Starohrvatska sakralna arhitektura, Zagreb 1982. — N. Jakšić, Majstor Koljanskog pluteja, u knjizi: Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka, Split 1984. — I. Petricoli, Prilog diskusiji o starohrvatskim crkvama s oblikom kontraforima, Split 1984. — I. Fisković, Prilog proučavanju porijekla predromaničke arhitekture na južnom Jadranu, SHP, 1985. — P. Vežić, Crkva Sv. Trojstva (Sv. Donata) u Zadru, Zagreb 1985. — Ž. Rapanić, Predromaničko doba u Dalmaciji, Split 1987. — T. Marasović, Dvije nove studije o predromaničkoj umjetnosti u Dalmaciji, SHP, 1987. — N. Jakšić, Starohrvatski reljefi, Sesvete 1993. — T. Marasović, Graditeljstvo starohrvatskog doba u Dalmaciji, Split 1994. N. Jić.

PREGRADA, gradić Z od Krapine. Župna crkva Uznesenja Marijina, prostrana jednobrodna klasicistička građevina (1818), ima četverokutno svetište, plitke bočne kapele, kupolu nad brodom, a na gl. pročelju s dva zvonika fresku nad ulazom. U crkvi se nalaze gl. oltar, velika slika *Assunta* (1833), propovjedaonica, klupe, velika svjetiljka i orgulje (1835), preneseni iz zagrebačke katedrale. Jednokatna župna kurija (1761) ima fresku nad ulazom. U zidu svetišta ugrađene su nadgrobne ploče grofova Keglevića (1589) i Gorupa (1680). — U okolici je nedovršeni trokrilni dvorac Gorica, što su ga podigli Keglevići (grb nad portalom). Na jednome od uglova je cilindrična kula s puškarnicama. Obližnji dvorac Dubrava skromnija je građevina koja obuhvaća tri nejednaka krila i kulu na uglu.

LIT.: G. Szabo, Izvještaj o radu Zemaljskog povjerenstva... u g. 1911, VjHAD, 1912. — J. Barle, Iz povijesti glavnih žrtvenika u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi, Narodna starina, 1932, 24. — G. Szabo, Kroz Hrvatsko Zagorje, Zagreb 1939. — I. Filipčić, Župa Pregrada, Zagreb — Pregrada 1983. — L. Dobronić, Biskupski i kaptolski Zagreb, Zagreb 1991, str. 60, 61. — M. Obad Šćitaroci, Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja, Zagreb 1991. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. A. Ht.

PREKO, selo na otoku Ugljanu kraj Zadra. U doba romanike sagrađena je crkva Sv. Ivana Krstitelja. Barokna župna crkva iz XVIII. st. ima oltarnu sliku F. Salghettija-Driolija. Na obližnjem otočiću Galovcu nalazi se franjevačka crkva u kojoj je pala J. Venture *Majka Božja sa svecima* iz 1602. LIT.: I. Petricoli, Crkva sv. Ivana Krstitelja u Preku, Prilozi — Dalmacija, 1954. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok.

PRELOG, gradić u Međimurju. Župna crkva Sv. Jakova iz 1758. sa zaobljenim svetištem i zvonikom uz gl. pročelje ima kvalitetna barokna tri oltara povezana u cjelinu, djelo majstora iz Graza V. Königera i J. Hermana (1765—67), propovjedaonicu u stilu rokoka s reljefima bliskim V. Königeru i J. Holzingeru te kalež sa sličicama u emajlu (1758). U Prelogu je postojala kosturnica kružne osnove. U gradiću ima više zgrada (župna kurija iz 1768) i kipova iz XVIII. st.: Sv. Florijan, Sv. Lovro, Sv. Obitelj i *Tužni Krist*; takav je kip i u obližnjoj Donjoj Dubravi, gdje se nalaze i kipovi Sv. Trojstvo i Sv. Marija iz 1757. — Memorijalni spomenik u Prelogu rad je L. Bezeređija.

LIT.: A. Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Zagreb 1956. — S. Vrišer, Dela štajerskih baročnih kiparjev u Međimurju, Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor), 1967, 1. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok. A. Ht.

PRELOG, Milan, povjesničar umjetnosti (Osijek, 19. VI. 1919 — Zagreb, 25. VIII. 1988). Diplomirao u Zagrebu 1945, doktorirao 1951 (*Prilog analizi razvoja srednjovjekovne umjetnosti na istočnoj obali Jadrana*). Bio je direktor Konzervatorskoga zavoda NRH (1951—53) i profesor na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1948—84, gdje je predavao povijest umjetnosti srednjega vijeka i teoriju lik. umjetnosti te uveo predmet ikonografiju i utemeljio nastavu iz povijesti naselja. Istraživao je razdoblje od kasne antike do renesanse, povijest urbanizma, probleme regionalnoga planiranja i zaštite spomenika; razvio je istraživanje srednjo-

MILAN PRELOG

vjekovnih gradova. U interpretaciji predromaničke umjetnosti uvodi dinamični kriterij (»pasivna i aktivna negacija antike«), u proučavanju povijesti naselja razvija pristup iz regionalnoga mjerila, a u raščlambi suvremenoga urbanizma kritičku sociološku metodu. Napisao je prvu znanstveno utemeljenu sintezu razvoja umjetnosti na tlu Hrvatske od prapovijesti do XX. st. (Enciklopedija Jugoslavije, IV, Zagreb 1959, str. 88—119); bio je jedan od autora izložbe »Umjetnost na tlu Jugoslavije od prethistorije do danas« (Pariz, Sarajevo 1971). Pisao je i o problemima zaštite urbanih aglomeracija, sudjelovao je u konzervatorskoj legislativi. Organizirao je znanstvenoistraživački rad: s G. Gamulinom osnovao je Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, gdje je razvio istraživanje povijesti naselja u Hrvatskoj, izrađivao elaborate o zaštiti okoline (Regionalni prostorni plan Istre, 1967; Južnog Jadrana, 1968. i Gornjeg Jadrana, 1972) i pokrenuo projekt Umjetnička topografija Hrvatske; vodio je Odjel za urbanizam Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (1965—74) te organizirao Centar za postdiplomski studij u Dubrovniku. Bavio se i lik. kritikom poč. 50-ih godina; pisao je o hrv. kiparstvu i slikarstvu (K. Angeli Radovani, O. Gliha). Odgojio je naraštaje povjesničara umjetnosti i dao važan prinos teoriji i povijesti umjetnosti u nas, poglavito teoriji i povijesti urbanizma.

BIBL.: Frano Šimunović, Naprijed 1947, 16; *Djelo Vojina Bakića*, Pogledi, 1953, 12; *Između antike i romanike*, Peristil, 1954, 1; *Poreč — grad i spomenici*, Beograd 1957; *Vojin Bakić*, Zagreb 1958; *Naselja koja umiru*, Urbs, 1958; *Mozaici Poreča*, Jugoslavija, 1959, 18; *Dva nova »putta« Jurja Dalmatina i problem renesansne komponente u njegovoj skulpturi*, Peristil, 1961, 4; *Le opere dalmate di »M. Boninus de Milano«*, Arte lombarda (Milano),